

المیزان؛ تجلی‌گاه مواجهه شیعی و نقادانه علامه طباطبایی با مباحث اجتماعی المنار

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی اظهار کرد: علامه طباطبایی با نگاه شیعی که مسلح به اندیشه صحیح اهل بیت (ع) است، مباحث اجتماعی تفسیر المنار را تکمیل می‌کند و در تفسیر المیزان در اختیار مخاطب قرار می‌دهد.

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی اظهار کرد: علامه طباطبایی با نگاه شیعی که مسلح به اندیشه صحیح اهل بیت (ع) است، مباحث اجتماعی تفسیر المنار را تکمیل می‌کند و در تفسیر المیزان در اختیار مخاطب قرار می‌دهد.

مریم حاج عبدالباقی، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، در گفت‌وگو با خبرگزاری قرآنی ایران (ایکنا)، به بحث از تفسیر المیزان پرداخت و اظهار کرد: در نگاه نخست، به نظر می‌رسد که علامه طباطبایی از حیث علایق، گرایش‌ها و سلیقه‌ها به مباحث فلسفی و عرفانی گرایش بیشتری داشته باشد، اما در درک مسائل اجتماعی و نظریه‌پردازی در این زمینه هیچ کاستی‌ای در آراء او مشاهده نمی‌شود.

وی با بیان ویژگی‌های خاص تفسیر المیزان گفت: یکی از مواردی که در تفسیر المیزان به وضوح دیده می‌شود، این است که علامه طباطبایی در جایی که تفاسیری نظیر کشاف زمخشری، روح المعانی آلوسی و تفسیر المنار مطالب مفیدی را مطرح کرده‌اند، با ذکر منبع به نقل آن می‌پردازد، اما بسیاری از مواقع این موارد را به صورت نقادانه طرح می‌کند و در هنگام نقد آن، نامی از شخص نمی‌برد.

این پژوهشگر ادامه داد: علامه طباطبایی وقتی می‌خواهد مطلبی را نقل کند و موضع آن را بپذیرد، منبع آن را نقل می‌کند و در جایی که می‌خواهد به نقد بپردازد، لزومی نمی‌بیند که نامی از نویسنده و اثر ببرد، بلکه تنها آن نگاه تفسیری خاص را مورد انتقاد قرار می‌دهد که به عنوان مثال به رد نظریات عبده یا رشیدرضا می‌پردازد، اما در موارد بسیار نادری نامی از اشخاص می‌برد.

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی با بیان این که تفسیر المنار از تفاسیر برجسته اجتماعی است، افزود: این تفسیر شامل حاشیه‌های محمد عبده بر قرآن تا سوره نساء و تفسیر رشیدرضا تا سوره یوسف است که شامل نظریه‌پردازی‌ها و نگاه‌های اجتماعی، سیاسی، انقلابی و هدایتی نویسندگان آن است و علامه طباطبایی مباحث آنان را در تفسیر المیزان مورد توجه قرار داده است.

توجه انتقادی علامه طباطبایی به تفسیر المنار که عبده در این تفسیر تا سوره یوسف به پیش رفته است، باعث می‌شود که المیزان تا سوره یوسف از تزخم و فربهی و قوه بالاتری برخوردار شود که این ویژگی در سور پس از یوسف کمتر به چشم می‌خورد.

وی با اشاره به این که علامه دو برخورد با تفسیر المنار دارد، گفت: برخورد نخست، نگاه ایجابی علامه طباطبایی به تفسیر المنار است. محمد عبده به عنوان متفکر مسلمان بر علامه طباطبایی تأثیر می‌گذارد و باعث می‌شود که علامه با کامل‌تر کردن همان نظریه‌ها با نگاهی شیعی که مهیم بر نگاه‌های غیرشیعی است، به طرح جامع‌تر و پخته‌تر آنها بپردازد.

حاج عبدالباقی با تأکید بر این که نگاه شیعی با توجه به این که سلاح اندیشه صحیح از جانب اهل بیت (ع) به آنها بخشیده شده است، تفوق فکری بر سایر فرق اسلامی دارد، افزود: علامه طباطبایی با این نگاه، تفسیر المنار را تکمیل و جامع می‌کند و عیوب آن را برطرف می‌کند و در تفسیر المیزان در اختیار مخاطب قرار می‌دهد که این عمل، درواقع برخورد ایجابی علامه طباطبایی با تفسیر المنار است.

وی ادامه داد: برخورد دوم علامه، برخورد سلبی و نقادانه با المنار است. جاهایی که المنار خیلی با قوه وارد شده‌اند و به نظر می‌آید وقتی آنان مسئله را مطرح می‌کنند، ذهن را مجاب به پذیرش دیدگاه آنان می‌کند و آن را می‌پسندد. حتی زمانی که علامه دیدگاه‌های آنها را بیان می‌کند، چنان خوب مطرح می‌کند که گویا این سخن، دیدگاه خود علامه است.

این پژوهشگر در ادامه گفت: در عین حال، علامه پس از بیان کامل مطالب المنار که بعضاً ذهن مجاب به پذیرش آن می‌شود، به نقد آن می‌پردازد و آن را رد می‌کند. ویژگی نقادی علامه طباطبایی آن است که نخست مطالب را با فهم درست و از موضع قوی مطرح می‌کند و زوایای آن اندیشه را به طور کامل نشان می‌دهد و دوم نقد محکم و مستدل آن نظریات است که نشان‌دهنده روش علمی و تقوای علامه طباطبایی در المیزان است.

وی با اشاره به پایبندی علامه به ملاحظه و پذیرش نکات مثبت المنار و تکمیل آن، گفت: توجه انتقادی علامه طباطبایی به تفسیر المنار که عبده در این تفسیر تا سوره یوسف به پیش رفته است، باعث می‌شود که المیزان تا سوره یوسف از تزخم و فربهی و قوه بالاتری برخوردار شود که این ویژگی در سور پس از یوسف کمتر به چشم می‌خورد.

حاج‌عبدالباقی طرح مباحث فلسفی به صورت مجزا در المیزان را از سایر ویژگی‌های تفسیر المیزان دانست و افزود: هیچ تفسیر فلسفی وجود ندارد که از آغاز تا پایان قرآن کریم، به تفسیر فلسفی پرداخته باشد و چنین تفسیری امکان‌پذیر نیست. زیرا فلسفه قلمرو به خصوصی را در بر می‌گیرد و همه مسائل فکری و عملی را که در قرآن مطرح شده، در بر نمی‌گیرد.

وی با بیان این‌که علامه در فرازهایی از آیات قرآن که اقتضاء داشته، به طرح مباحث فلسفی پرداخته است، گفت: علامه از سویی تفسیر فلسفی خود را با قرآن درنیامیخته که اگر کسی گرایش‌های فلسفی ندارد یا فهم فلسفی ندارد، از وجود این تفسیر محروم نشود و دافعه ایجاد نشود. از سوی دیگر، اگر مجموعه مباحث فلسفی که از دل آیات قرآن بیرون می‌آید، جمع شود، تفسیری فلسفی از قرآن به دست خواهد داد.

علامه طباطبایی وقتی می‌خواهد مطلبی را نقل کند و موضع آن را بپذیرد، منبع آن را نقل می‌کند و در جایی که می‌خواهد به نقد بپردازد، لزومی نمی‌بیند که نامی از نویسنده و اثر ببرد، بلکه تنها آن نگاه تفسیری خاص را مورد انتقاد قرار می‌دهد.

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی با اشاره به طرح بحث‌های فلسفی در تفسیر قرآن ملاصدرا، تأکید کرد: اما تفسیر او شامل کل قرآن نمی‌شود. به عنوان مثال، سوره واقعه، آیه نور و ... را تفسیر کرده است، اما تفسیر جامعی از او به ما نرسیده است که شاید به دلیل نپرداختن او به این موضوع باشد و یا این‌که در طول زمان از بین رفته باشد.

وی در بیان دیگر تفاوت‌های المیزان و المنار، افزود: اولاً علامه طباطبایی شیعه است و تحت تعلیم مکتب اهل بیت (ع) و طبیعی است که این مکتب اعتدال فکر و عمیق شدن در همه زمینه‌ها را مدنظر قرار می‌دهد، اما به نظر می‌رسد دئب و روش علامه از حیث اجتماعی متفاوت از تفسیر المنار است.

حاج‌عبدالباقی ادامه داد: به نظر می‌رسد گرایش اجتماعی و سیاسی عبده در تفسیر المنار بیشتر از المیزان است، اما از جهت عمق مطالب اجتماعی، می‌توان گفت که علامه طباطبایی به هیچ وجه ضعیف‌تر از المنار نیست. به عنوان مثال علامه طباطبایی در تفسیر آیه 171#&: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید صبر کنید و ایستادگی ورزید و مرزها را نگهبانی کنید و از خدا پروا نمایید امید است که رستگار شوید؛ (آل عمران/200)، در حدود 40 صفحه و به اندازه يك كتاب راجع به اجتماع، جامعه و روابط اجتماعی بحث می‌کند.

مدرس دانشگاه آزاد اسلامی با اشاره به این‌که از این جهت شاید به نظر برسد که علامه طباطبایی از حیث علایق، گرایش‌ها و سلیقه‌ها به مباحث فلسفی و عرفانی گرایش بیشتری داشته باشد، خاطرنشان کرد: در عین حال هیچ کاستی‌ای در آراء علامه طباطبایی در درك مسائل اجتماعی و نظریه‌پردازی او مشاهده نمی‌شود.